

Актуальні питання розвитку криміналістики в Україні

Олег Баулін

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу наукової та нормативно-методичної діяльності, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7858-1955>, e-mail: oleg.baulin@kndise.gov.ua

Висвітлено актуальні питання сучасного етапу розвитку криміналістики в Україні. Акцентовано увагу на проблемах реалізації криміналістичних знань під час здійснення досудового розслідування в Україні й напрямках розвитку української криміналістики.

Ключові слова: досудове розслідування; криміналістика; криміналістична техніка; криміналістична методика; криміналістична тактика; судова експертиза.

Topical Issues of the Development of Forensic Science in Ukraine

Oleg Baulin

The scientific report is devoted to the coverage of topical issues of the current stage of development of forensic science in Ukraine. The author focuses on the problems of implementation of forensic knowledge during the pre-trial investigation in Ukraine and the directions of development of Ukrainian criminalistics.

Keywords: pre-trial investigation; forensic science; forensic technology; forensic methodology; forensic tactics; forensic examination.

Виникнення криміналістики наприкінці XIX століття зумовили підвищений інтерес органів кримінальної юстиції багатьох країн до можливості застосування винаходів природничих і технічних наук як спеціальних засобів та методів розслідування злочинів і потреба запобігти рецидивній злочинності.

Пізнання в межах криміналістики закономірностей із фізики, хімії, біології, кібернетики й інформатики — наук, які слушно вважають «живильним середовищем для криміналістики», — застосували для розроблення чисельних технічних, фізичних, хімічних і біологічних засобів та методик дослідження речових доказів [1, с. 46]. Саме до легендарної плеяди тих, хто заклав підвалини криміна-

лістики та її фотографічних і експертних методів, належить відомий німецький хімік, професор Рудольф Арчибальд Рейсс (08.07.1875—07.08.1929), засновник Інституту криміналістики при Лозаннському університеті (Швейцарія), 150-річчю від дня народження якого присвячено цю конференцію.

У стислий історичний період з прикладної дисципліни, що слугувала виконанню під час розслідування злочинів науково-технічних завдань, криміналістика стала самостійною наукою, із характерними для неї методологію, об'єктом, предметом, завданнями, принципами й методами. Вона посідає певне місце поміж інших наук, виконує характерні для неї функції,

має власні потенціал і призначення [2, с. 659]. Проте щодо природи й місця криміналістики в системі інших наук точиться дискусія, і хоча останніми роками лунає критика наукової позиції щодо винятково правової природи криміналістичної науки у зв'язку із занепадом розвитку криміналістичної техніки та стверджено йдеться про визнання в Україні мультидисциплінарності криміналістики [3, с. 14—18], констатація цього ще не сприяла розв'язанню теоретичних і практичних проблем, довкола яких продовжують тривати наукові дослідження як криміналістів, так і представників інших галузей знань. І справедливо зазначено, що станом на сьогодні криміналістика за своєю сутністю та змістом є складним феноменом; певною реальністю, яку навіть у межах однієї наукової школи описати доволі складно, зважаючи на лавиноподібний потік нових знань, що потребує переосмислення предмета й меж цієї науки в умовах процесів глобалізації, інтеграції та диференціювання знань [4, с. 78].

Сучасна криміналістика має зв'язок із багатьма природничими, технічними й суспільними науками, закони та досягнення яких складають засади її основних розділів (загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики) і сприяють забезпеченню досудового розслідування кримінальних правопорушень та здійсненню судочинства.

Важливо, що саме за змістом криміналістичної методики як завершального, особливого й найбільш динамічного (порівняно з криміналістичними

технікою та тактикою) розділу криміналістики, аналізують накопичений досвід слідчої, експертної і судової практики, відшуковують найефективніші прийоми, методи й засоби розслідування та профілактики кримінальних правопорушень [5, с. 567].

Розроблені криміналістичні рекомендації є важливим інструментарієм для уповноважених і компетентних учасників досудового розслідування — своєрідними програмами й алгоритмами дій у типових слідчих ситуаціях. Головне завдання методики полягає в забезпеченні слідчого знаннями про те, які ситуації можуть скластися під час розслідування злочинів певного виду та як потрібно в них діяти, щоб досягти успіху. Водночас замало знати, як діяв слідчий у конкретній ситуації, не менш важливо пояснити, чому він вибрав саме таку послідовність дій [6, с. 5].

Як відомо, новий етап розвитку криміналістики розпочався з часу ухвалення Кримінального процесуального кодексу України [7, с. 80]. Суттєві зміни в порядку здійснення досудового розслідування, що відбулися із набуттям цим Кодексом чинності в листопаді 2012 року, до сьогодні неоднозначно сприймають як учені криміналісти, так і юристи, які практикують у сфері кримінальної юстиції (адвокати, прокурори, судді та ін.). Унаслідок цього у слідчій практиці склалась ситуація, коли значна частина знань, напрацьованих не одним поколінням українських криміналістів, виявилася недостатньо ефективною під час переходу у 2012 році до нової концепції кримінального

судочинства, яка передбачає на стадії досудового розслідування змагальність сторін в умовах судового контролю, негласні слідчі (розшукові) дії та інші новації. Певний вакуум науково-методичного забезпечення потрібно якнайшвидше усунути новими якісними криміналістичними рекомендаціями.

Природа криміналістики, на нашу думку, має мінімум дві складові: *правову* (через дослідження слідчої і судової практики, предмет і порядок здійснення якої засновані на нормах права) та *науково-технічну* (через дослідження можливостей застосування для цілей судочинства методів, прийомів і засобів, що виникли у технічних, природничих та інших науках і галузях знань). Щодо інших складових науковці ще мають визначитися, оскільки сьогодні криміналістика взаємодіє з різними галузями знань, зокрема, застосовує результати соціально-гуманітарних та інших наук, а представники останніх намагаються послуговуватися розробленими в межах криміналістичних досліджень методами, засобами та прийомами для виконання своїх фахових завдань. Про міжнародні стандарти й активну міжнародну співпрацю, застосування цифрових інформаційних технологій, які не знають жодних кордонів, і штучний інтелект, який наполегливо пронизує всі сфери життєдіяльності соціуму, усе частіше йдеться у спеціальній криміналістичній літературі тощо. Обираючи шлях для розв'язання проблемних питань української криміналістики сьогодення, від яких залежить стан і розвиток

не лише криміналістичної техніки, а й інших її розділів, потрібно виходити з умов нашої реальності, з тих напрацювань, які здатні покращити стан здійснення, передусім, досудового розслідування, і вивести нашу державу з групи «хронічних лідерів» за кількістю скарг на порушення конвенційних прав людини до Європейського суду з прав людини й кількістю програвів у цьому суді.

Перелік джерел посилання

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ, 2005. 588 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків, 2018. 952 с.
3. Степанюк Р. Л., Гусева В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. Харків, 2024. 232 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/8fceb6e-592c-4935-b25f-9f8f17c8b0f6> (дата звернення: 28.03.2025).
4. Шепітько В. Формування доктрини криміналістики та судової експертизи в Україні — шлях до єдиного європейського криміналістичного простору. *Право України*. 2022. № 2. С. 76—90. DOI: 10.33498/loou-2022-02-076 (дата звернення: 28.03.2025).
5. Пясковський В. В., Черноус Ю. М., Самодін А. В. та ін. Криміналістика : підручник / за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 2020. 752 с.
6. Волобуєв А. Ф., Одерій О. В., Степанюк Р. Л. та ін. Криміналістика : підручник. У 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків, 2018. 312 с.
7. Черноус Ю. Вплив міжнародних договорів і практики європейського суду з прав людини на розвиток криміналістики в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 77—90. DOI: 10.33498/loou-2021-08-077 (дата звернення: 28.03.2025).